

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет дошкільної і початкової освіти

Кафедра початкової освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Патріотичне виховання молодших школярів
засобами декоративно-прикладного мистецтва»**

Студентки 2 курсу МАПЗ групи
СВО магістра
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальності 013 Початкова освіта
Психологія.

Сінькевич Олесі Петрівни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Казьмірчук Н. С.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Вінниця - 2024 рік

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Теоретичні основи патріотичного виховання молодших школярів	
1.1. Дефінітивна характеристика понять «патріотичне виховання особистості», «патріотична вихованість молодших школярів.....	9
1.2. Патріотизм як важливий компонент громадянської компетентності молодших школярів.....	19
1.3. Аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду патріотичного виховання дітей.....	28
1.4. Стан сформованості патріотичної вихованості молодших школярів у сучасній початковій школі (за результатами констатувального експерименту).....	43
Розділ II. Методичні основи патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва	
2.1. Педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва	58
2.2. Методичні основи ознайомлення молодших школярів з народними ремеслами.....	67
2.3. Особливості патріотичного виховання молодших школярів під час війни.....	80
2.4. Динаміка сформованості патріотичної вихованості молодших школярів (за результатами контрольного експерименту)	87
Висновки.....	93
Список використаних джерел.....	99
Додатки.....	105

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність патріотичного виховання зумовлена процесом становлення України як суверенної демократичної держави. Беручи до уваги останні події, які відбулись в нашій державі (повномасштабну російсько-українську війну, «Революція гідності», криваві події на Майдані, окупація Російською Федерацією Криму, війна на Сході України), проблема патріотизму та патріотичного виховання молоді сьогодні набуває загальнодержавного масштабу. Це підтверджують державні документи: Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [29], Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [19], Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [3], в яких визначені мета і основні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота [28, с. 134].

Проблема патріотичного виховання дітей та молоді завжди була в полі зору видатних вітчизняних педагогів та філософів. Виховні традиції української педагогіки склалися впродовж багатьох століть. За цей період наш народ набрав великого досвіду виховання. Проблема формування національно-патріотичних почуттів активно досліджувалась у філософському аспекті (В.Арешонков, О.Бандура, Т.Василевська, Т.Герасимів, О.Копиленко, В.Кремень, Ю.Римаренко, С.Сливка, І.Смагін та ін.) [31, с. 3]. Вихованню у дітей і молоді патріотизму надавали першочергового значення класики зарубіжної (Я.А.Коменський, Й.Песталоцці, А.Дістервег та ін.) і вітчизняної педагогіки (П.Юркевич, Г.Сковорода, Т.Шевченко, О.Духнович, К.Ушинський, Х.Алчевська, С.Русова, Б.Грінченко, М.Драгоманов, Г.Ващенко, І.Огієнко, А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.), які у своїх працях розкривали підвалини патріотичного виховання – ідеї народності, гуманізму, людяності, пропагували ідею виховання свідомого громадянина-патріота своєї Батьківщини. Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали українські дослідники І.Бех,

Т.Бондаренко, В.Борисов, О.Вишневський, Т.Гавлітіна, В.Кузь [33], Р.Петронговський [43], Ю.Руденко [50], М.Сметанський, М.Стельмахович [56], О.Сухомлинська [59], Б.Ступарик, О.Стьопіна, К.Чорна [69]. Психологічні аспекти етносвідомості вивчали І.Бех, М.Боришевський, П.Ігнатенко, О.Киричук, В.Павленко, С.Таглін, О.Хрущ [27, с. 2].

Патріотичне виховання молодших школярів завжди було одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи, адже дитинство – це найкращий вік для прищеплювання почуття любові до Батьківщини. Крім того, в Україні в різні історичні періоди перед школою, сім'єю і суспільством поставало одне з головних завдань – виховати справжнього патріота України. На думку Р.Петронговського [44], патріотизм, як інтегральне особистісне новоутворення дітей та молоді (за своєю природою), є досить складним і різноманітним, має формуватися в дитячому, підлітковому та юнацькому віці. Для дитячого віку найбільш характерним є розвиток патріотичних почуттів, оскільки дитячі враження є досить яскравими і глибокими.

В Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні зазначається, що з метою формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в «молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї; родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховувати у неї любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій» [39, с.8].

Народне декоративно-побутове мистецтво є невичерпним джерелом культури народу, яка має унікальні можливості впливу на особистість та формування у неї національного світогляду, характеру, глибокої духовності. Завдяки декоративно-прикладному мистецтву, яке є віковічною скарбницею моральних і духовних здобутків народу і відображає стиль різних епох, регіонів, зберігає багаті безсмертні традиції, пізнаються історія, світогляд, моральні якості наших предків, формуються основи культурно-духовного багатства українського народу. Виховання патріотичних почуттів і переконань у процесі залучення дітей до культурної спадщини свого народу через різноманітні види мистецтва висвітлено у працях вчених минулого О.

Духновича, Г. Ващенко, С. Русової, К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка. Науковці доводять, що мистецтво має важливе значення у формуванні патріотичних почуттів підростаючого покоління. Як зазначав В.О. Сухомлинський, патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів діалектично пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною й емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею. Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань неможливо відокремити від складного цілісного процесу формування особистості. «Мистецтво – величезна сила, здатна пробуджувати почуття гордості за людину. Треба, щоб це почуття пробуджувалося й міцніло у зв'язку з патріотичними ідеями, суть яких розкривається в художніх образах». Тому декоративно-прикладне мистецтво має великі потенційні можливості у моральному, духовному та патріотичному вихованні молоді [8, с.123].

З огляду на це виникає гостра потреба у розробці педагогічних умов здійснення патріотичного виховання молодших школярів з урахуванням сучасних підходів до освіти. А тому актуальність даної проблеми та недостатня її розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження: *«Патріотичне виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва»*.

Об'єкт дослідження: процес патріотичного виховання молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і практично перевірити педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Гіпотеза дослідження: рівень патріотичної вихованості молодших школярів значно підвищиться за таких педагогічних умов:

1) *наповнення патріотичним змістом освітнього процесу школи I ступеня шляхом широкого впровадження засобів декоративно-прикладного мистецтва;*

2) *організація партнерської взаємодії школи і сім'ї щодо здійснення патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва;*

3) *забезпечення патріотичної спрямованості позаурочної діяльності молодших школярів;*

4) *готовність вчителів початкової школи до реалізації патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва..*

У відповідності до поставленої мети та гіпотези визначено такі **завдання** дослідження:

1) на основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури здійснити дефінітивну характеристику понять «патріотичне виховання особистості» і «патріотична вихованість молодших школярів»;

2) довести виховний вплив декоративно-прикладного мистецтва;

3) дослідити стан патріотичної вихованості молодших школярів у сучасній початковій школі;

4) виокремити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва;

5) перевірити ефективність запропонованої методики.

Методи дослідження. У процесі дослідження нами були використані такі методи:

теоретичні: метод аналізу, порівняння, узагальнення наукових даних з психолого-педагогічних джерел, навчальних програм для 1-4 класів з метою визначення мети, змісту, методів, форм, шляхів патріотичного виховання молодших школярів;

емпіричні: анкетування, аналіз продуктів дитячої творчості (малюнків, творів), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), методи цілеспрямованого спостереження за діяльністю учнів.

Новизна дослідження полягає в тому, що було виокремлено, теоретично обґрунтовано та практично апробовано педагогічні умови патріотичного

виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва, сформульовано методичні поради вчителям початкових класів щодо організації патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні педагогічних умов патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва. Результати даного дослідження можуть бути використані учителями початкової школи, студентами педагогічних закладів вищої освіти.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі КЗ *****. Експериментом було охоплено 66 учнів та 8 учителів початкових класів.

Апробація результатів дослідження здійснювалась:

- на студентській конференції «Актуальні питання культури мовлення» (факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 21 лютого 2024 року);

- VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2024). Тема доповіді: **ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.**

- Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти» (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 18 квітня 2024). Тема доповіді: **РОЛЬ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.**

Публікації за результатами дослідження.

За темою дослідження опубліковано дві публікації:

1. Сінькевич О.П. **ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.** *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності*

дошкільної та початкової освіти : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, 2024. С.188-191.

2. Сінькевич О.П. РОЛЬ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ. *Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти* : зб. наукових праць всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Вінниця, 2024. С.301-306.

Структура роботи. Робота складається з 2 розділів і 8 параграфів, які займають 96 сторінок, висновки, список використаних джерел (50 шт) та 10 додатків.

ВИСНОВКИ

В умовах сьогодення, перебування України в стані війни через повномасштабний напад російської федерації, виявлення великої кількості "патріотів", які зрадили Україну, особливо важливу увагу заслуговує дослідження питання патріотичного виховання підростаючого покоління. У першу чергу мова йде про необхідність формування настроїв такої суспільної думки, які б унеможливлювали існування сумнівів стосовно важливості незалежного майбутнього, необхідності утримання своєї суверенності та територіальної цілісності, укорінення принципової суспільної і національної позиції вільного українця, а також врахування всіх необхідних, належних європейських та міжнародних стандартів.

Ідея патріотичного виховання дітей полягає в повазі до національних символів, активної участі у громадсько-політичному житті країни, верховенстві права, поваги до прав людини, готовності до природоохоронної діяльності, толерантного ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей, готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Патріотичне виховання підростаючого покоління - це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських, благодійних, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Питання патріотичного виховання не є новим, воно з давніх давен турбувало науковців та практиків. Зокрема патріотичному вихованню дітей надавали першочергового значення класики зарубіжної педагогіки - Я.А.Коменський, Й.Песталоцці, А.Дістервег та ін.) і вітчизняної педагогіки (П.Юркевич, Г.Сковорода, Т.Шевченко, О.Духнович, К.Ушинський,

А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.), які у своїх працях розкривали основи патріотичного виховання, а саме ідеї народності, гуманізму, людяності, пропагували ідею виховання свідомого громадянина-патріота своєї Батьківщини.

Проблема формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості лежить в основі і сучасних досліджень Ірини Кравцової, Ігоря Харламова, Петра Кононенка Катерини Чорної та інших.

Узагальнивши результати аналізу зарубіжного досвіду патріотичного виховання дітей, можемо констатувати, що кожна з країн обирає ті інструменти патріотичного виховання, які відповідають поточній внутрішній політичній ситуації: хтось пропагує ідеї добровільної участі громадян у вирішенні суспільних проблем; в інших країнах відбувається суворий владний контроль над патріотичним вихованням, а деякі обрали шлях удосконалення і розширення громадянської свідомості.

У вітчизняній системі освіти патріотичне виховання досі здійснювалося відокремлено, не як складова цілісної громадянської освіти, а розглядався як суто народознавчий напрям, що обмежувалося вивченням державних та народних символів, знайомством з традиціями, звичаями і ремеслами нашої держави. Проте на сьогодні цього замало. Виникла нагальна потреба у зміні підходів до патріотичного виховання в освіті і зокрема у початковій школі.

З метою вивчення реального рівня патріотичного виховання молодших школярів у сучасній початковій школі, нами було проведено констатувальний експеримент, у ході якого було виокремлено когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний компоненти патріотичного виховання, критерії такі як: сформованість знань про Україну та український народ; ставлення до людей та Батьківщини; ставлення до національних цінностей і активна участь у житті класу, школи, заходах патріотичного спрямування, показники і на основі них високий, середній та низький рівні патріотичної вихованості учнів початкових класів. Проведений констатувальний етап дослідження засвідчив, що близько 70% молодших школярів мають середній і низький рівні патріотичної вихованості.

Ми глибоко переконані в тому, що варто осучаснити підходи та ставлення молоді до народно мистецтва українців, зокрема до декоративно-прикладного мистецтва, яке є невичерпним джерелом культури народу, яка має унікальні можливості впливу на особистість та формування у неї національного світогляду, характеру, глибокої духовності. Завдяки декоративно-прикладному мистецтву, яке є віковічною скарбницею моральних і духовних здобутків народу і відображає стиль різних епох, регіонів, зберігає багаті безсмертні традиції, пізнаються історія, світогляд, моральні якості наших предків, формуються основи культурно-духовного багатства українського народу.

Звернення до витоків національної культури набуває істотного значення, стаючи особливо значущим в тих регіонах України, де декоративно-прикладне мистецтво має багаторічні традиції, зберігає педагогічний потенціал в естетичному вихованні та розвитку особистості школярів.

Виховати патріота - означає підготувати підрастаюче покоління до участі в розв'язанні сьогоденних та перспективних завдань держави, до управління нею та виконання функцій трудівника і господаря, керівника і виконавця, громадського діяча та захисника Батьківщини. Для цього потрібно сформувати комплекс таких особистісних якостей і рис характеру, як патріотична свідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність працювати на благо Батьківщини, захищати її; знання і дотримання законів України; знання та вільне володіння державною мовою; гуманність, поважне ставлення до культури, звичаїв і традицій тощо

Проаналізувавши наявну науково-методичні літературу з проблеми дослідження, узагальнивши результати контстатувального експерименту, нами були виокремлені педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва, це:

- наповнення патріотичним змістом освітнього процесу школи І ступеня шляхом широкого впровадження засобів декоративно-прикладного мистецтва;
- організація партнерської взаємодії школи і сім'ї щодо здійснення патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-

прикладного мистецтва;

- забезпечення патріотичної спрямованості позаурочної діяльності молодших школярів;
- готовність вчителів початкової школи до реалізації патріотичного виховання молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва.

Під час формувального експерименту нами було проведено 10 уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» присвячених декоративно-прикладному мистецтву, зустріч з майстринею-витинальницею та майстринею по виготовленню ляльок-мотанок, позаурочний виховний захід “зустріч з нашими захисниками” та відповідно подарунок воїнам ЗСУ виготовлених власноруч учнями 3-А класу янголів-охоронців у техніці ляльки-мотанки, відео-екскурсія до Музею декоративно-прикладного мистецтва, що у Києві, а також виховних заходах патріотичного спрямування, святкування Дня вишиванки, Дня української мови, Дня захисників і захисниць України.

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку в експериментальній групі та підтвердили ефективність запропонованих шляхів, які сприяють вихованню в учнів поваги та любові до своєї Батьківщини, свого народу, до його одвічних моральних і духовних цінностей, пробудженню національних почуттів, якісному розвитку патріотичної вихованості у молодших школярів.

Узагальнивши результати дослідження *можемо сформулювати методичні поради вчителям початкової школи*, які сприятимуть успішному патріотичному вихованню молодших школярів в умовах сьогодення:

1. Включати в навчально-виховному процесі сучасне українське патріотичне мистецтво, народжене у період війни. Російсько-українська війна спонукала людей до створення нового якісного щирого контенту. З’явилася неймовірна кількість сучасних українських патріотичних творів мистецтва, які фільмують історію, мотивують до відчайдушної боротьби із ворогом, вселяють віру та надію, наближають нас до перемоги. Мистецтво війни нагадало українцям про головні цінності: життя, родина, взаємодопомога, відданість своїй Батьківщині, живе спілкування.

2. Говорити дітям про війну, говорити так, щоб їм було зрозуміло та доступно, не наганняючи страху чи надмірно спрощуючи сутність проблеми і водночас не ігноруючи її. Водночас дотримуватися стійкої власної позиції щодо загарбників, окупантів, ворогів, адже саме ставлення вчителя «зчитується» школярами і несе свій виховний вплив. Не лише у дітей, а й у дорослих нема єдиного усвідомлення сучасної війни, не може бути єдиних методичних рекомендацій щодо виховання в даних умовах, проте виховання патріотизму молоді є якраз на часі і його потрібно здійснювати вкрай обережно, толерантно, терпеливо, враховуючи особливості кожної дитини, впливаючи на дітей систематично, цілеспрямовано, проте маленьким вкрапленням у навчальний процес.

3. Використовувати сучасні народні символи, які є для дітей доступними, актуальними і зрозумілими. Це зокрема букву «І́», як її ще називають «літера зі свічечкою», не лише як символ унікальності української мови, а також, як символ опору Маріуполя. Окрім того, це той корабель, символ незламності, відчайдушної боротьби українського народу і т.д.

4. Уже в швидкому майбутньому на вулицях наших міст, містечок і селищ ми будемо зустрічати велику кількість людей-інвалідів, які героїчно захищали нашу державу. Тому уже зараз потрібно виховувати у дітей повагу, терпимість і толерантність по відношенню до цих людей.

5. Чи не у кожному класі шкіл України є діти-переселенці, які втратили рідні домівки і змушені були покинути рідні місця, адже там ідуть бойові дії. Вони переїхали до чужих для них міст, пішли у нову школу, тому педагог зобов'язаний забезпечити успішне входження та адаптацію цих діток у класний колектив, водночас пояснюючи усім дітям, що на місці «переселенця» міг бути кожен. Передусім ввести заборону на вживання терміну «переселенець» для цих діток.

6. Однією із форм національно-патріотичного виховання дітей та молоді є зустрічі із учасниками антитерористичної операції на сході України (АТО) та повномасштабної війни з росією. Після цих зустрічей у дітей формується свій погляд на події російсько-української війни – війни за

суверенітет і свободу, за соборну, єдину, вільну і незалежну українську державу, за право на свій історичний шлях.

7. Одним із ефективних форм національно-патріотичного виховання дітей є їх активна участь у волонтерських проєктах, благодійних акціях тощо.

Отже, педагог не може стояти осторонь тих подій, які відбуваються у нашій державі, не може відгородитися від викликів сьогодення, а повинен допомагати дітям усвідомити, зрозуміти, навчити аналізувати ці події, адже мати свою точку зору може лише той, хто знає про дану проблему.

Виконана кваліфікаційна робота не вичерпує усіх аспектів піднятої проблеми, яка повинна мати продовження у дослідженнях, як теоретичного, так і методичного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Розвиток громадянських компетентностей в Україні». Київ, НАДУ. 2016. 308с.

2. Алексєєнко Т. Ф. Мотивація, механізми і вікові передумови формування соціальної поведінки особистості в групі. – *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. - *Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska*, 2015. – С. 10-14. (Польща).

3. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи, 2022. Вип. 2 (8). С. 76–83.

4. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: пункт зіткнення та лінія розмежування. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 20. Кн. 1. Київ. 2016. 360 с.

5. Бондаренко Н. Формування громадянської культури старшокласників засобами української мови. Дивослово, 2019. № 3 (744). С. 2–

6.

6. Власенко О.М. (2019) Зміст та структура громадянської компетентності випускника закладу середньої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах Вип.62 Том1. С. 98-98

7. Голуб Н.Б. До проблеми формування громадянської компетентності в учнів ліцею на уроках української мови. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з онлайн трансляцією «Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики» (6-7 червня 2019р., Суми). С. 172–176.

8. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України 23.11.2011р. № 462 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>

9. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

10. Дроб'язко О.В. Проект «У пошуках козацького скарбу». Розкажіть онуку. 2019. № 10. С. 37-43.

11. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти (Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна». Історія в школах України, 2006. № 8. С. 4.

12. Закон України «Про освіту», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

13. Жадан І.В. Громадянська компетентність: соціальні очікування та реалії. Монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної соціальної та політичної психології. Київ, 2021. 105с.

14. Казьмірчук Н.С., Стахова І.А. Педагогіка емпатерменту у процесі формування екологічної культури молодших школярів. «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія

«Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)), 2024. № 13(41) 2024. С.486-499.

15. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYA-ROZVYTKU-GROMADYANSKOYI-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf>

16. Концепція національно-патріотичного виховання в закладах освіти України, затверджена Наказом МОН України від 06.06.2022 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsuyu-patriotychnogo-vyhovannya/>

17. Концепція «Нова українська школа» Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/

18. Ломакіна Г.І. Громадянськість як якість суб'єкта громадянського суспільства : зб.матеріалів 8-ї міжнародної науково-практичної конференції . Педагогічні науки. Запоріжжя. 2020. 88 -93.

19. Лучанінова О. П. Патріотизм в умовах воєнного стану: духовне становлення студентства. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2022. № 2 (104). С. 64–74.

20. Магдич Т. Аналіз сутності поняття «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних і лінгводидактичних категорій. Науковий журнал «Інноваційна педагогіка», Випуск 28, 2020. – С. 77-82.

21. Магдич Т. Аналіз сутності поняття «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних і лінгводидактичних категорій. Науковий журнал Формування громадянської компетентності учнівської молоді як лінгводидактична проблема «Інноваційна педагогіка», Випуск 28, 2020. 77-82.

22. Малишева Н. Як створити освітнє середовище, яке мотивує, активізує, зберігає та розвиває. Електронний журнал «Практика управління дошкільним закладом». МОН України, січень, 2021. <https://ezavdnz.mcfr.ua/86722>

22. Мюнклер Х. Гражданская компетентность. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.academy.go.ru/Site/GrObsh/Publications/Munkler1.shtm>
23. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в країні на 2020 –2024роки. [Електронний ресурс].URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/nacionalna-strategiya-spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-2016-2020-roki>
24. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс].Режим доступу: <https://rozvytok-osvity.te.ua/natsional%CA%B9na-doktryna-rozvytku-osvity/>
25. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2017. 206 с.
26. Новосьолова В.І. Підручник української мови як засіб формування громадянської відповідальності здобувачів освіти. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. К. : Педагогічна думка., 2018. Вип. 21 (2). С. 313–322.
27. Піддячий В. Сутність і зміст громадянської компетентності майбутнього педагога. Молодь і ринок. №7, 2017. С.76-82. 50.
28. Піддячий В. М. Психологічні умови формування громадянської компетентності майбутніх педагогів. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2019. Вип.1(15) . С.98-107.
29. Позняк С. І. Комунікативні практики соціальної взаємодії як індикатор громадянської компетентності студентської молоді. Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Вип. 43 (46). К., 2019. С. 27–37. 0,6 друк. арк. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi43\(46\).21](https://doi.org/10.33120/ssj.vi43(46).21)
30. Політична картина світу студентської молоді: психологічні проблеми формування : монографія / В. Д. Бондаренко, І. В. Жадан, С. І. Позняк та ін. ; за ред. В. Д. Бондаренка, І. В. Жадан ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К. :

Міленіум, 2017. 264с.

31. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. Вісник програм шкільних обмінів, 2005. №23. С. 18

32. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід в сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) Колективна монографія. / За заг.ред. О. Овчарук, Колектив авторів: Бібік Н. М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В., Паращенко Л.І., Пометун О.І., Савченко О.Я., Трубачева С.Е. 2004. С.64-70

33. Попович І.В. Роль соціальних очікувань особистості у формуванні громадянських компетентностей. Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Розвиток громадянських компетентностей в Україні» (Київ, 17-18 березня 2016 р.) К.: НАДУ, 2016. С.227-231.

34. Про освіту: Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.7>

35. Ремех Т. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. Український педагогічний журнал, 2018. № 2. С. 34-40.

36. Садковська О.В. Козацькі розваги: фрагменти гри-змагання. Розкажіть онуку. 2008. № 7. С. 49-50.

37. Сидоркіна М. Ю. Громадянська компетентність у розрізі концепції соціального інтересу. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 6. 0,5 друк. арк. (укр.) <https://lib.iitta.gov.ua/719463/1/36.pdf>

38. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. наук. Київ. 2007.

39. Снігур Л.А. Психологія становлення громадянськості особистості:

автореф. докт-ра психол. наук. Л.А.Снігур. К. 2005.

40. Співак Л. М. Психологічні основи розвитку національної самосвідомості в юнацькому віці : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Співак Любов Миколаївна ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 491 с., с. 176.

41. Степанова Н. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. 44 с.

42. Сухомлинська О. В. Громадянське виховання і сучасна освіта: від здобутого до нових акцентів і наголосів. Педагогіка і психологія, 2015. № 2. С. 5-14.

43. Уроки доброти: ідеї та поради на навчальний рік. Посібник для формування культури благодійності в освітньому процесі / За заг. ред. О. Елькіна, О. Масалітіної; упорядкування Д. Долгова, О. Кондратенко. Київ. «Видавнича група «Шкільний світ», 2021. 80 с

44. Федоренко О.М. Ефективні форми та методи формування національно- патріотичної вихованості учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів. Науковий вісник МДПУ. Серія: педагогіка. Мелітополь: Вид-во «ФО-П Однорог Т. В», 2019. Вип. (2) 22. С. 270–279.

45. Федоренко О.М. Діагностика національно-патріотичної вихованості учнів 5-6 класів загальноосвітніх шкіл. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університет 2019. Вип(4). с 187-201.

46. Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження. Психологія і суспільство, 2015 № 1. С.65-91.

47. Хомірчук А., Антонюк Н. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА. Педагогічний часопис Волині. 2018. №4 (11). С.9-13.

48. Шахрай В.М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. Український соціум, 2008. № 2 С.123-135.

49. Швидун Л. Щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах війни. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 2024. 18(50), 104–110, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.14>

50. Шевчук Т.Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців. «Young Scientist» № 4.1 (56.1) April, 2018. С. 85-88.

51. Kolesnik K., Oliinyk N., Komarivska N., Kazmirchuk N., Imbek V. Future-Teacher Soft Skills Development in the Context of Ukraine's Integration into the European Higher Education Area. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 2023. Vol. 22, No. 2, pp. 413-431.

52. Khilya, A., Sarancha, I., Kazmirchuk, N., Fushtei, O., Kylivnyk, A. Basic Knowledge of Software and Web Content as Elements of Social Programming in Education Vide. Environment. Technology. Resources. Rezekne, Latvia Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference. Volume 2, 136-140.

53. Franchuk N., Karuk I., Imber V., Komarivska N., Kazmirchuk N., Koval T. Developing future primary school teachers' communication through pedagogy of partnership. *Journal of Education and Learning (EduLearn)* Vol. 18, No. 3, August 2024, pp. 607-615

54. Stakhova, I., Oliinyk, N., Karuk, I., Kazmirchuk, N. Environmental Problems of Ukraine During the War Period: Ways of them Overcoming Vide. *Tehnologija. Resursi - Environment, Technology, Resources*, 2024, 1, с. 334–338.

55. Mozgalova, N. G., Baranovska, I. G., Hlazunova, I. K., Mikhalishen, A. V., & Kazmirchuk, N. S. (2021). Methodological foundations of soft skills of musical art teachers in pedagogical institutions of higher education. *Linguistics and Culture Review*, 5(S2), 317-327.

56. Galina Kit, Natalia Kazmirchuk Training Levels of the PreService Elementary Teachers: Ukrainian Experience Adult education in the perspective of change: innovations, technologies, forecasts 2021 С. 206-223.